

MIHIN SUOMESSA TARVITAAN SISÄ-GRAMMEJA?

Suomen kielessä kolmiulotteisessa tilassa sisällä olemista (sekä liikettä sisältä, sisään) ja kiinteää yhteyttä yleensä ilmaistaan tavallisesti sisäpaikallissijoilla. Sijojen lisäksi suomessa on kuitenkin joukko postpositioina ja adverbina toimivia sanoja, joiden merkitys asettuu samalle alueelle sijojen kanssa. Vaikkapa (*lelujen seassa* ja (*eläinten*) *joukossa* ilmaisevat sisältyvyyttä omista näkökulmistaan. Erityisen kiinnostava on *sisä*-kantaisten paikkaa ilmaisevien postpositioiden ja adverbien suhde sisäpaikallissijoihin, sillä näiden tehtävät vaikuttavat hyvin likeisiltä: ilmaisuja *laatikossa* ~ *laatikon sisällä* ja *laatikkoon* ~ *laatikon sisään* voisi käyttää samankaltaisten tilanteiden kuvaamiseen.

Raija Bartens (1978) on selvittänyt perusteellisesti adpositioiden ja paikallissijojen suhdetta ennen kaikkea saamessa mutta myös muissa suomalais-ugrilaisissa kielissä: kaikissa näissä kielissä käytetään yleisesti ja erilaisin työnjaoiin sekä postpositioita että sijoja sijaintisuhteiden kuvaamiseen. Hän korostaa (mts. 110), että postpositiorakenteilla on keskeinen rooli paikanilmausten joukossa ja että inessiivin, elatiivin ja illatiivin tehtävien perusteellinen selvittäminen vaatii myös niiden rinnalla käytettyjen postpositiorakenteiden huomioon ottamista. Sama ajatus mutta postpositioiden ja adverbien näkökulmasta on myös käsillä olevan tutkimuksen lähtökohta. Erityisesti sisältyvyyden ilmaisemisesta Bartens kirjoittaa näin (mts. 52):

Sisäpaikallisuuden korostaminen postpositiorakenteella vastakohtana muulle paikallisuudelle on yleisesti kaasuskielelle luonteenomaista. Kaasuskieli turvautuu postpositiorakenteeseen siinä missä esim. prepositiokieli selviytyy aksentilla. Näinhän on itämerensuomessakin, esim. suomessa ja eestissä – –, postpositionkäytöllä korostetaan sisäpaikallisuutta.

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millainen suomen sisäpaikallissijojen ja *sisä-*kantaisten muotojen työnjako on. Milloin puhujilla on tarve korostaa sisäpaikallisuutta ja mahdollisesti ilmaista sen avulla vastakohtaa suhteessa muuhun paikallisuuteen? Millaisten (eli millaisina käsitteistettyjen) tilasuhteiden kuvauksessa *sisä-*kantaiset muodot esiintyvät, ja miten ne eroavat sisäpaikallissijojen käytöstä? Nimitän näitä *sisä-*kantaisia sisä- ja ulko-paikallissijaisia muotoja kirjoituksessani lyhyesti *sisä-*grammeiksi¹ ja tarvittaessa tarkemmin *sisä-*postpositioiksi ja -adverbeiksi. Keskityn tutkimuksessani ainoastaan konkreettisten olioiden konkreettista sijaintia ilmaiseviin esiintymiin. Kirjoitukseni painopiste on *sisä-*grammeissa, ja myös vertailu sisäpaikallissijoihin tapahtuu näiden grammien antamista lähtökohdista. Vertailusta käy hyvin ilmi se, että paikallissijat ovat merkitykseltään skemaattisempia ja siten monikäyttöisempiä kuin grammit. Siltä osin kuin tämä tutkimus on päällekkäinen Bartensin tutkimuksen kanssa, tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaiset.

Kirjoitukseni toisena pääteemana on *sisä-*grammien kategoriakuuluvuus. Monien suomen paikkaa ilmaisevien elementtien tapaan *sisä-*grammit toimivat sekä postpositioina eli yhdessä genetiivisijaisen täydennyksen kanssa että adverbina, ilman tällaista täydennystä.² Tarkastelen *sisä-*grammin käyttöyhteyksiä jatkumona ja tuon esiin tulkintamahdollisuuden, että postpositiona ja adverbina toimimisen lisäksi niillä on myös viittaavaksi tulkittavaa käyttöä. Eri käyttöyhteydet voi nähdä jatkumona siltä kannalta, että erilaisissa yhteyksissä grammin vastuu myös kiintopisteen ilmaisemisesta kasvaa vähitellen. Ensin mainittu tutkimuskysymys *sisä-*grammien ja sisäpaikallissijojen suhteesta ja niillä kuvattujen tilasuhteiden ominaisuuksista luo pohjan kategoriajatkumon tarkastelulle. *Sisä-*grammien tyyppillisen kontekstin selvittäminen nimittäin osoittaa, että niiden käyttöympäristö on usein viittaavan tehtävän muodostumiselle otollinen.

Kirjoitukseni taustana toimii kognitiivinen kielentutkimus, jonka käsitteistöstä olen nimensimpänä hyödynnän ajatusta käsitteistyksestä maailmaa ja sen kielellistä kuvausta yhdistävänä tekijänä. Viitataan tutkimuskysymykseni määrittelyssä myös aktiivisen vyöhykkeen käsitteeseen (*active zone*), jolla tarkoitetaan olioiden välistä suhdetta koskevaa relevanttia tietoa — ennen kaikkea tietoa siitä, mitkä muuttujan ja kiintopisteen osat tai ominaisuudet ovat niiden välisessä suhteessa ja suhdetta kuvaavan kielellisen ilmaisun tulkinnassa olennaisia (Langacker 1987: 271–274; 1991: 189–201). Tutkimuksessani tarkoitan tällä lyhyesti sanottuna niitä tekijöitä, jotka ratkaisevat valinnan *sisä-*grammien ja sisäpaikallissijamuotojen käytön välillä. Selvitän sitä, miten kiintopisteen tyyppi, kiintopisteen käsitteistykseen tapa ja kiintopisteen ja muuttujan välisen suhteen laatu voivat vaikuttaa tilasuhteen ilmaisukeinon valintaan sijan ja itsenäisen grammin välillä. Kognitiivisen kielentutkimuksen perusajatuksiin kuuluu myös kategorioiden jatkumoluonteisuus eli se, että kielen eri kategoriat eivät ole jyrkkärajaisia vaan siirtymät niiden välillä ovat liukuvia (tilaa ilmaisevien elementtien kategorioista myös Häkkinen 1995: 20–21). Tämä toimii taustana hahmottelemalleni postpositio–adverbi-jatkumolle. Kategorioiden

¹ Termiä grammi tai spatiaalinen grammi on käyttänyt mm. Svorou (1993: 31; 2002: 124). Se on kätevä yleisnimitys erilaisille (paikkaa ilmaiseville) kieliopin elementeille kuten sijapäätteille, adpositioille ja adverbeille. Käytän nimitystä nimenomaan siksi, että se kattaa itsenäisten lokatiivisten elementtien käyttötavat sekä postpositioina että adverbeina.

² Myös saamassa monet elementit, mm. *sisä* 'sisään, sisälle' ja *sistä* 'sisällä, sisältä', toimivat sekä postpositioina että adverbeina (Nickel 1994: 162–163). Bartens (1978) ei käsittele adverbikäyttöä lainkaan.

▷

jatkuoluonteisuus on toki yleisemminkin funktionaalisen kielitieteen perusajatuksia (esim. Givón 2001: 29–34).

Sisä-grammeilla on sekä sisä- että ulkopaikallissijaiset sarjat, joiden jäsenet limittyvät käyttöparadigmassa. Kysymys sijasarjojen suhteesta ja mahdollisesta käyttö- ja merkityserosta on kiinnostava, mutta se samoin kuin käyttöparadigman tarkastelu rajautuvat tämän kirjoituksen ulkopuolelle (Ojutkangas ja Huumo tulossa; Onikki-Rantajääskö 2001: 54–69, 120–125 paikallissijaisten olotilanilmausten sijavaihtelusta).

Käytän aineistonani Lauseopin arkiston murreaineistoa, joka on noin miljoonan saaneen kokoinen syntaktisesti koodattu korpus. Aineisto mahdollistaa edellä kuvattujen tutkimuskysymysten selvittelyn hyvin, sillä grammien ja sisäpaikallissijojen esiintymiä on riittävästi ja niiden esiintymisympäristö sekä eteen- että taaksepäin tekstissä on analysoitavissa. Aineistoni koostuu 370 *sisä*-kantaisen grammin esiintymästä; mukana on sekä kannan sisä- että ulkopaikallissijaisia muotoja. Nominien sisäpaikallissijamuodot toimivat vertailuaineistona *sisä*-grammien muodostamalle ydinaineistolle. Olen poiminut kaikki paikkaa ilmaisevat nominien sisäpaikallissijamuodot, yhteensä 542 esiintymää, Nurmijärven ja Vehkalahten teksteistä.

Aineistossani on sekä *sisä*-grammien postpositio- että adverbiesiintymiä. Postpositiolausekkeessa tilasuhteen kiintopiste on ilmaistu genetiivimuotoisella substantiivilla tai pronominilla tai pelkästään grammiin liittyvällä omistusliitteellä. Adverbin yhteydessä kiintopiste voi olla vain tekstiyhteydestä pääteltävissä eli täysin implisiittinen tai sen voi ilmaista demonstratiivisella adverbilla tai pronominilla tai (harvemmin) substantiivin tai muun pronominin paikallissijaisella muodolla. Tällöin kiintopisteen ilmaiseva sana ja grammi ovat appositiosuhteessa. Taulukko 1 kuvaa aineistoni rakennetyypit, joihin palaan kategoriajatkumon käsittelyn yhteydessä.

Taulukko 1. Aineiston *sisä*-grammien muodostamien lausekkeiden tyypit: miten kiintopiste (KP) on ilmaistu?

KP → grammi ↓	substantiivi	omistusliite	demonstratiivi	muu pronomini	ei ilmipantu	yhteensä
postpositio	99	2	1	10		112
adverbi	25		74	3	156	258
yhteensä	124	2	75	13	156	370

Tarkastelen tutkimuskysymyksiäni aineiston avulla, koska *sisä*-grammien ja sisäpaikallissijojen välisen eron selville saamiseksi on katsottava niiden esiintymiä todelliseen kielenkäyttöön perustuvassa aineistossa: grammien käyttö perustuu usein vasta laajemmasta kontekstista ilmi käyviin seikkoihin. Yksittäisten (konstruoitujen) lausekkeiden tai lauseiden avulla näitä seikkoja olisi paljon vaikeampaa ellei mahdotonta tavoittaa.

Sisältyvyys ja sijainti säiliömäisessä kiintopisteessä ovat keskeisiä seikkoja sekä sisäpaikallissijojen että *sisä*-grammien merkityksessä, ja tarkastelenkin seuraavaksi muutamia säiliöiden käsitteistykseen liittyviä seikkoja. Tämän jälkeen etsin ratkaisevaa eroa *sisä*-grammien ja sisäpaikallissijojen käytön välillä sekä esittelen tarkemmin *sisä*-grammien käyttöympäristöjä, joissa tätä eroa tarvitaan. Sitten tarkasteltavaksi tulevat rakenteet, joissa *sisä*-grammit esiintyvät, ja niiden kautta hahmottelen grammien kategoriajatkumoa.

Viimeisen jakson tavoitteena on vastata kokoavasti kirjoitukseni otsikon kysymykseen, mihin *sisä*-grammeja tarvitaan.

SÄILIÖN(Ä) KÄSITTEISTÄMINEN

Käsitteistyksellä (*conceptualization*) tarkoitetaan kognitiivisessa kielentutkimuksessa kielenkäyttäjän tulkintaa siitä tilanteesta, jota hän kuvaa kielellisellä ilmauksella. Käsitteistys toimii välittäjänä fyysisen todellisuuden ja sen kielellisen kuvauksen välillä ja vaikuttaa siihen, millaisen ilmauksen kielenkäyttäjä valitsee tilannetta kuvaamaan. (Käsitteistyksestä esim. Langacker 1987: 110–141; 1991: 61, 291; Talmy 2000a: 219–239.) Spatiaalisen tilanteen käsitteistys voidaan yksinkertaistetusti hahmottaa koostuvaksi muuttujasta eli elementistä, jonka sijainnista puhutaan, kiintopisteestä eli sijainnin suhteutuskohtana toimivasta elementistä ja niiden välisestä suhteesta (Talmy 2000a: 312; 2000b: 25–27; Tyler ja Evans 2003: 50). Tilan käsitteistyksen olennainen piirre on sen pohjautuminen ihmisen kehollisiin kokemuksiin, havaintoihin ympäröivästä maailmasta ja vuorovaikutukseen ympäristön kanssa. Spatiaalinen käsitteistys ei kuitenkaan ole fyysisestä ympäristöstä automaattisesti johdettua, vaan tila kielessä on todellisen maailman tilan abstraktio.

Tilan hahmottamisessa säiliö on ihmiselle hyvin keskeinen käsite yhtäältä siksi, että ihminen itse on säiliö, joka voi sisältää erilaisia asioita. Toisaalta ihmisen keho on esine, joka puolestaan voi sijaita toisissa säiliöissä. (Esim. Lakoff 1987: 272.) Nämä koskevat suoraan myös muita elollisia olentoja. Olennaista kuitenkin on, että säiliöiden ei tarvitse olla olemassa »luonnostaan», vaan käsitteistäjä pystyy muodostamaan ne. Esimerkiksi seuraavassa kuvauksessa (1) kiintopisteinä on kattopäre, muodoltaan litteä ja koostumuseltaan kiinteä kappale, joka käsitteistetään säiliönä. Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde kuvataan siinä *sisään*-grammilla.

- (1) 'Ei niitä [päreitä] 'pantu 'sekasis [puun syyt eri suuntiin] 'sillä lail- että se oes/
"veiv [= veden] vetänä sinne/ 'pärree 'sissää./ (LA Rautalampi 7031 394)³

Kaiken kaikkiaan säiliön käsite on melko skemaattinen. Koska se on ihmiselle keskeinen ja ilmeisen havainnollinen muoto, sen avulla voidaan jäsentää hyvin monenlaisia tilanteita. Sitä ei siis aina tarvitse ajatella täysin kirjaimellisesti, vaan esimerkiksi aineet ja olioiden muodostamat joukot voivat monesti hahmottua säiliöinä, joiden sisällä toisia olioita voi sijaita. Säiliönä käsitteistämisen edellytyksenä on ennen kaikkea sisä- ja ulkopuolen välinen kontrasti ja raja näiden tilojen välillä (Lakoff 1987: 272, 284; Talmy 2000a: 146–147; Tyler ja Evans 2003: 178).

Talmyn mukaan ihmisen käsitys sisällä olemisesta (kuten muistakin tilasuhteista) perustuu ensisijaisesti näköhavaintoon. Se on kuitenkin yleistys siitä, miten ihmiset kokevat tämän tilasuhteen ja miten he kohtaavat sen. Olennaista on, että sisältyvyyden käsite

³ Lauseopin arkiston esimerkeissä lausepainoa merkitään lyhyillä tavunetisillä pystyviivoilla (" merkitsee voimakasta ja ' puolivahvaa pääpainoa) ja taukoja vinoviivalla (lyhyt yhdellä ja suhteellisesti pidempi kahdella vinoviivalla). Haastattelijan puheenvuoroissa näitä ei pääsääntöisesti ole merkitty. Lähdeviitteissä pitäjän nimeä seuraa pitäjän arkistonnumero ja virkkeen numero. (Ks. Ikola 1985; http://olaui.suo.utu.fi/%7Elauseopin_arkisto/.)

itsessään on riippumaton sisäkkäin olevien kappaleitten ominaisuuksista: kiintopisteen eli tilanteen suhteutuskohdan koko, muoto, umpinaisuus (kulho vs. pallo) ja yhtenäisyys (lasikupu vs. häkki) eivät ole käsitteessä mukana. Tilakäsitteet ovat siis koosta, muodosta jne. riippumattomia, ja aivan samalla tavoin myös kielessä tilasuhteita ilmaisevat yksiköt ovat kappaleitten näistä ominaisuuksista riippumattomia. (Talmy 2000a: 27–28, 147–148, 163.) Tässä tutkimuksessa nähdään kuitenkin, että kiintopisteiden ominaisuudet voivat vaikuttaa ilmaisukeinon valintaan yhden tilakäsitteen kuvaamisen sisällä. Kiintopisteen tyyppi yleisemmin on olennainen myös *sisä*-grammien ja sisäpaikallissijojen peruseron hahmotelussa, jota käsittelem seuraavassa jaksossa. Siinä nimittäin on huomionarvoista muun muassa se, onko kiintopisteenä toimiva olio säiliö luonnostaan vai nimenomaan puhujan käsitteistyksen tuloksena.

SISÄ-GRAMMIT JA SISÄPAIKALLISSIJAT: RATKAISEVAA EROA ETSIMÄSSÄ

Tämän jakson tavoitteena on selvittää sitä tekijää, joka ratkaisee valinnan sisäpaikallissijojen ja *sisä*-grammien käytön välillä. Se on ikään kuin tilasuhteen »neljäs ulottuvuus» (muuttujan, kiintopisteen ja niiden välisen suhteen lisäksi), ja sen hahmotuksessa voidaan lähteä liikkeelle kognitiivisen kielioopin aktiivisen vyöhykkeen käsitteestä. Aktiivisella vyöhykkeellä tarkoitetaan muuttujan ja kiintopisteen niitä ominaisuuksia, jotka ovat kulloinkin kuvatussa (esimerkiksi spatiaalisessa) suhteessa relevantteja, eli aktiivinen vyöhyke nousee esiin nimenomaan olioiden välisessä suhteessa. (Langacker 1987: 271–274; 1991: 187–201.) Aktiivisen vyöhykkeen avulla voidaan muun muassa kuvata esimerkin 2 tapaisten lauseiden sisältämää kaksitulkintaisuutta (Langacker 1987: 271):

(2) *Bring me a red pencil.* ‘Tuo minulle punainen kynä.’

Lausekkeen *a red pencil* voidaan tulkita viittaavan sekä kynän ulkopintaan että sen jättämään piirtojälkeen — ero on aktiivisessa vyöhykkeessä, joka vaihtelee sen mukaan, millaista suhdetta kulloinkin kuvataan. Aktiivista vyöhykettä *sisä*-grammien ja sisäpaikallissijojen kuvaamisissa suhteissa voidaan tarkastella seuraavan esimerkin avulla (3); tässä selvittelyssä aloitan sellaisista ikään kuin perustapauksista, joissa kiintopiste on luonnostaankin säiliö:

(3) Nyt 'syyvää/ "pullaa/ joka ov "viimeistä/ 'minä oop 'pullaa "maistannu/ 'kuinka kauva on 'nii/ "pannus 'suu-i sisää./ (LA Lappajärvi 6151 272) vrt. *suuhuni*

Esimerkissä 3 kiintopisteenä on suu, ja sisältyvyys siihen on ilmaistu *sisä*-grammilla. Grammin sijaan sopisi kuitenkin aivan yhtä hyvin ja luontevamminkin myös sisäpaikallissijainen *suuhuni*. Tämä havainnollistaa yhtä suomen sisäpaikallissijan ja *sisä*-grammin välisistä eroista: sisäpaikallissijoilla ilmaistaan muuttujan ja kiintopisteen välistä kano-nista, tavanomaista suhdetta⁴, kun taas *sisä*-grammilla ilmaistaan, että muuttujan (pulla)

⁴ Bartensin (1978: 48) mukaan näin on myös saamessa: tavanomaiset, usein toistuvat tilasuhteet kuten 'tas-kussa' tai 'veneen keulassa' kuvataan sijalla.

ja kiintopisteen välinen suhde on jollakin tavalla erityinen — puhuja on ehkä valinnut *sisään*-postposition korostaakseen tapahtuman poikkeuksellisuutta hänelle. Samanlainen ero olisi vaikkapa lauseiden *hänellä on tupakka suussa* [tupakan pää suussa] ~ *suun sisällä* [kokonaan suun sisäpuolella] tai *kukka on maljakossa* [osittain maljakon sisäpuolella, maljakon tukemana] ~ *maljakon sisällä* [kokonaan maljakon sisäpuolella] välillä. Ilmaisukeinojen välinen ero ei perustu siihen, että *sisä*-grammin kuvaamassa suhteessa muuttuja osallistuisi siihen kokonaisuudessaan ja sisäpaikallissijan kuvaamassa suhteessa vain osittain, sillä myös vastakkainen tilanne on mahdollinen: muuttujan sijaintia kokonaisuudessaan kiintopisteen sisäpuolella voidaan kuvata myös sisäpaikallissijalla (*kirja kassissa*), ja muuttuja voi sijaita osittain kiintopisteen ulkopuolella myös *sisä*-grammin kuvaamassa suhteessa (*sydän kynttilän sisällä*). Myöskään kiintopiste-säiliön täysinäisyys ei ole ratkaisevaa — *juoma astiassa* ~ *astian sisässä* voivat kuvata täyttä tai vajaata kiintopistettä, mutta se ei vaikuta kieliopillisen ilmaisukeinon valintaan (vrt. Leino 1993: 102). Seuraavassakin esimerkissä (4) ilmaisukeinon valinta perustuu muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen poikkeuksellisuuteen:

- (4) 'Sittä/ 'niin sanottu "Kääntälän "Jooseppi oli 'hakenus 'setävainnaan "turkin/ 'tuvasta "peitokseen ja se oli 'lattijale 'sittä ruvennum "maata/ *sen 'turkin sis-sääj ja./* (LA Haapajärvi 4911 077) vrt. *siinä turkissa* 'turkki yllä, turkkiin pukeutuneena'

Tässä yhteydessä sisäpaikallissijainen *mies turkissa* kuvaisi puheena olevien olioiden tavanomaista suhdetta, vaateen normaalia käyttötappaa. Erossa on siis kyse siitä, että *sisä*-grammin kuvaamassa suhteessa on jotakin poikkeuksellista, jonka vuoksi kiintopisteen sisäpuolesta tulee korosteista ja olennaista aktiivista vyöhykettä. Sisäpaikallissijalla ilmaistut tilasuhteet taas kuvataan tavanomaisina. Monia kanonisten suhteiden ilmauksia (kuten esim. *ruoka* ~ *tupakka suussa*, *kukka maljakossa*) voisi jopa pitää jonkinasteisesti leksikaalistuneina.

Monenlaiset oliot voidaan käsitteistää säiliöinä, vaikka ne eivät olisikaan säiliöitä luontaisesti. Tällaisen käsitteistyksen vaivattomuus luonnollisesti vaihtelee; kuten edelläkin mainittiin, erilaiset joukot ja aineet hahmottuvat helposti säiliöinä, joilla on sisä- ja ulkopuoli ja raja niiden välillä. Tarkastellaan seuraavaksi tapauksia, joissa kiintopiste on tämän tyyppinen. Esimerkiksi kun kiintopisteenä on vesi (5) tai maa (6), *sisä*-grammilla voi osoittaa muuttujan (hylje, kivi) sijaitsevan sen pinnan rajaamassa sisätilassa, ei (edes osin) sen pinnalla.

- (5) Ei se "lope 'pitkää saa 'siel/ "vee 'sisäs olla ku 'tuota/ sem 'pittää päästä "hengittämää 'hylkeen. (LA Seiskari 8531 116) vrt. *vedessä* 'pää veden pinnalla'
- (6) 'Mua *sisästä* ku semmosta 'pehmeetä 'kivvee/ 'löys/ joka ei olt 'kovvoo ni/ 'siitä sitte 'tul'pesä tehtii./ (LA Rautalampi 7031 253) vrt. *maasta* 'maan pinnalta'

Näissäkin tapauksissa kulkee mukana myös kysymys muuttujan ja kiintopisteen välisestä tavanomaisuudesta tai poikkeuksellisuudesta. Vastuu tulkinnasta ei siis nojaa yksinomaan kiintopisteeseen vaan myös muuttujaan. Sisäpaikallissijainen *kala vedessä* on luonteva kuvaus kiduksilla hengittävän olion sijainnista veden muodostamassa säiliössä, mutta muussa tapauksessa olion ja veden tavanomainen suhde on sellainen, jossa olio

▷

on pää veden pinnalla (vrt. *hylje vedessä*; esim. 5). Samoin jos esimerkissä 6 muuttujana olisikin peruna kiven sijaan, olisi *maasta* siinä neutraali ilmaisukeino, kun taas *maan sisästä* loisi oletuksen suhteen jonkinlaisesta erityisyydestä. — *Alla* tai *alta* tällaisessa yhteydessä taas kohdistaisi huomion aineen pintaan ja jättäisi säiliömäisyyden taka-alalle.

Tällaisissa tapauksissa olennaista voi kuitenkin olla myös se, että kiintopisteenä toimivilla olioilla on jokin sellainen pinta tai muu ulottuvuus, johon muuttujan kiinteä yhteys olisi tyypillinen tai mahdollinen. Tällöin sisäpaikallissijalla kuvattu muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde ymmärretäänkin väljemmin kiinteäksi yhteydeksi eikä sijainniksi säiliössä; esimerkiksiin 6 grammin tilalle sijoitettu sisäpaikallissijainen *maasta* loisi juuri tämän tulkinnan ('kiveä löytyi maan pinnalta'). Näissä tapauksissa paikallissijojen merkityksen skemaattisuus nousee esiin; niiden ensisijainen tulkinta on aina tavanomaisena ja mahdollisuuksien mukaan myös sisältyvyyttä väljempänä kuvattu suhde muuttujan ja kiintopisteen välillä. Yksiselitteisen säiliössä sijaitsemisen kuvaamiseen täytyy tällaisen kiintopisteolioiden yhteydessä käyttää *sisä*-grammeja, jotka osoittavat nimenomaan kiintopisteen sisätilan olevan suhteessa olennaista.

Myös esimerkin 7 tapaus selittyy tällä: Siinä *sisässä*-postpositio ilmaisee, että kiintopisteenä toimiva jyvien joukko muodostaa poikkeuksellisesti säiliön, jota tavallisesti kuvattaisiin toisin (kuten puhuja seuraavassa lauseessa tekeekin, *jyväkaukalossa*-sanalla). Pelkkä sisäpaikallissijainen *jyvissä* tulkittaisiin niin, että sijainti kohdistuu joko yksittäisen jyvän sisään tai varmaankin luontevimmin jyvän pintaan, kiinteänä yhteytenä. Nämä tulkinnat olisivat esimerkin yhteydessä absurdeja. Varsin luonteva ilmaisu tässä yhteydessä olisi *jyvien seassa*; *seassa*-grammillahan ilmaistaan nimenomaan sisältyvyyttä johonkin joukkoon tai aineeseen. *Sisä*-grammi lieneekin tässä marginaalisella käyttöalueella.

- (7) Piettiinkö koskaa leipää *jyvviin sisässä*. Piettiinkö *jyväkaukalossa* leipää. (LA Lappee 8161 276) vrt. ? *jyvissä*

Seuraavassakin tapauksessa (8) on pohdittava sekä kiintopisteen tarjoamaa kiinteän tulkinnan mahdollisuutta että muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen tavanomaisuutta:

- (8) Niin 'siäl "Sipilän 'emäntä/ se- [Helsteeni] ol semmoin 'iso 'mies ja sen [Sipilän emännän] on ollut 'ilmät niim 'pään 'sisäs viel/ nin/ se "pelästy sit/ 'Helsteeni niin että se/ putkaht oikeij ja./ (LA Iitti 3721 201) vrt. *päässä* (tässä yhteydessä) 'pään, kasvojen osana'

Pää kiintopisteenä toimisi vaivattomasti myös säiliönä (esim. *humina päässä*). Kun muuttujana kuitenkin ovat silmät, on tavanomainen suhde näiden välillä kiinteä yhteys — sisäpaikallissijainen *silmät päässä* kuvaaisi ruumiinosien normaalia sijaintia suhteessa toisiinsa. Tässä esimerkissä *sisä*-grammi siis ilmaisee muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen poikkeuksellisuutta verrattuna sisäpaikallissijan ilmaisemaan sijaintiin kiinteässä yhteydessä.

Kuten edellä on todettu, kiintopisteen säiliömäisyys on viime kädessä käsitteistäjän toiminnan tulos. Tämän takia sellaisiakin kiintopisteitä, joilla ei ole luontaista sisäosaa, voidaan käsitellä säiliönä, ja *sisä*-grammeilla tällainen käsitteistys voidaan kielentää. Seuraavissa esimerkeissä *sisä*-grammi »luo» säiliön ponttilaudasta (9) ja malasta eli hirrestä (10), kolmiulotteisista, sisäiseltä rakenteeltaan kiinteistä kiintopisteistä. Sisäpaikallissija ei näissä yhteyksissä ilmaisisi samaa (vrt. myös esim. 1).

- (9) 'Juu 'see täytys- 'ollas se ol 'tommone/ se ol tämmes... 'tämnessi "tätä "paksui "haljas 'pualiko ja 'niil- ol/ niis- ol "pontti sitt- et nee menit tommottin 'toinen toissiiisa "sisäl./ (LA Uskela 0781 116) vrt. *menivät toinen toisiinsa* '?"
- (10) "Ei/ 'ei ollus sitä "jatketihin sitä/ 'vuolastihin sitte tuota "päätä 'vinohon- että se meni sitte 'josaki kohtis siinä 'malan sisällä/ "kaksin kerroj ja/ sitte 'jatketihin 'taas- että ne oli "vain 'tuommosija. (LA Lestijärvi 4821 292) vrt. *malassa* 'malan, hirren pinnassa t. pinnalla'

Kokoavasti voi todeta, että muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen luonne ja kiintopisteen tyyppi vaikuttavat ratkaisevasti sisäpaikallissijojen ja *sisä*-grammien käyttöön ja tulkintaan. Jos muuttujan suhde luontaisesti säiliömäiseen tai vaivottomasti sellaiseksi käsitteistettyyn kiintopisteeseen on tavanomainen, on luontevaa kuvata sitä sisäpaikallissijalla (esim. *kukka maljakossa, kala vedessä*). *Sisä*-grammilla voidaan ilmaista, että suhteessa on jotakin poikkeuksellista ja että sisäosa on korosteinen (esim. *suun sisään, hylje veden sisässä*). Tällaisten kiintopisteiden yhteydessä *sisä*-grammeja tarvitaan sisältyvyyden kuvaamiseen myös silloin, kun tarjolla on mahdollisuus tulkita muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde kiinteäksi yhteydeksi (esim. *kivi maassa ~ maan sisällä, silmät päässä ~ pään sisässä*). Lisäksi *sisä*-grammin avulla voidaan puhua säiliöinä sellaisistakin olioista, jotka ovat luontaisesti kiinteitä kappaleita (esim. *päreen sisään, malan sisällä*). Koska sisäpaikallissijojen merkitys on grammeja skemaattisempi, kiintopisteen ja muuttujan välinen suhde kuvataan niillä suurpiirteisemmin; toisin sanoen tulkinnanvaraa on enemmän. Suhteesta voi tällöin nousta esiin kiintopisteen sopiva pinta tai muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen tavanomaisuus. *Sisä*-grammin yhteydessä taas olioiden välisessä suhteessa on korosteista kiintopisteen sisäpuoli ja kuvattavan suhteen erityisyys.

Tämä työnjako voidaan rinnastaa myös toiseen paikallissijasarjaan, ulkopaikallissijoihin. Alho Alhoniemen (1979) vertailu sisä- ja ulkopaikallissijojen merkityksestä rakentuu ulkopaikallissijojen ulkokohtaisuuden piirteen varaan. Ulkopaikallissijoilla on mahdollista kuvata sijaintia päällä tai yläpuolella, mutta jos ulkopaikallissijojen perusmerkitys 'lähellä, luona' on kuvattavassa tilanteessa luonteva, se nousee ensisijaiseksi. 'Päällä, yläpuolella' -merkitys on ulkopaikallissijalle mahdollinen vain, jos kiintopisteenä toimivalla oliolla on tähän käyttöön vakiintunut ulko- tai yläpinta (esim. *kirja on hyllyllä*). Yksiselitteisestä 'päällä, yläpuolella' -merkityksestä vastaa *pää*-kantainen tai muu itsenäinen grammi. (Vrt. Alhoniemi 1979: 93–96; Onikki-Rantajääskö 2001: 120; ISK 2004: 1191.) *Sisä*-grammeihin verrattuna sisäpaikallissijojen merkitystä voitaisiin ajatella »sisäkohtaisuutena». Tarkoitan tällä sitä, että *sisä*-grammeihin verrattuna sisäpaikallissijojen tehtävää luonnehtii tavanomainen ja skemaattinen kiinteä yhteys muuttujan ja kiintopisteen välillä, jonka osaksi sisältyvyys, sijainti rajatun tilan sisäpuolella, asettuu. Yksiselitteisen sisältyvyyden ilmaiseminen ja kiintopisteen käsitteistäminen säiliönä ovat puolestaan ensisijaisia *sisä*-grammien käyttöä määritteleviä ominaisuuksia.

▷

SISÄ-GRAMMIEN OMIMPIA KONTEKSTEJA

SIJAINNIN KUVAUksen TARKKUUS

Sisä-grammien ja sisäpaikallissijojen välistä eroa on siis mahdollista kuvata edellisessä jaksossa luonnehdittuun tapaan, mutta millaisissa ympäristöissä tällaista eroa tarvitaan? Milloin kielenkäyttäjien on tarpeen päästä viittaamaan nimenomaan kiintopisteinä toimivan ja säiliönä käsitteistetyn olion sisäosaan sijaintipaikkana? Selvittelen seuraavaksi tällaisia yhteyksiä.

Sisä-grammien kiintopisteet ovat rajattuja eli rajattuina käsitteistettyjä kappaleita, mikä erottaa niitä muiden tilasuhteita ilmaisevien grammien ja sijamuotojen kiintopisteistä. Esittelen taulukossa 2 aineistoni kiintopisteiden tyyppit, ja vertailun vuoksi siinä on *sisä*-postpositioiden ja sisäpaikallissijaisten muotojen rinnalla samat tiedot myös 'edessä', 'takana', 'päällä' ja 'alla' -merkityksisten postpositioiden osalta (lyhyesti ETPA). Tämänkin aineisto pohjautuu Lauseopin arkiston materiaaliin (tarkemmin Ojutkangas 2005).⁵

Taulukko 2. Kiintopisteiden tyyppi.

	<i>sisä</i> -postpositiot (99)	sisäpaikallissijat (333)	ETPA (1036)
inhimillinen	4	8	103
elollinen	6	2	74
esine	58	78	532
paikka	31	245	327

Nämä tiedot tuovat esiin kiinnostavan seikan, joka koskee sekä *sisä*-postpositioiden ja sisäpaikallissijojen välistä eroa että postpositioiden ja paikallissijojen välistä eroa yleisemminkin: postpositioiden ilmaistu sijainti suhteutetaan merkittävästi useammin esineisiin (esim. työkalut, (vuode)vaatteet, ruokalajit, kasvinosat, kulkuvälineet) kuin paikkoihin, kun taas sisäpaikallissijoilla ilmaistussa sijainnissa suhteutuskohtana on tavallisimmin paikka (esim. rakennukset, maastonosat, vesi, maa, lumi). Bartens (1978: 50–52, 60) esittää aivan samanlaisen havainnon saamen kielestä: 'sisässä, sisästä, sisään' -postpositioita käytetään tyypillisimmin pienikokoisia esineitä kuten keittoastioita ja säilytys- ja kuljetusesineitä tarkoitettujen sanojen yhteydessä. Inhimillisten kiintopisteiden vähäinen määrä on odotuksenmukainen: ihmiset ovat puhujille kiinnostavia kohteita, mutta ne toimivat vain harvoin konkreettisen paikan kiintopisteinä — ne ovat kiintopisteeksi liian kiinnostavia ja toimivat enemmän muuttujina.⁶ ETPA-ryhmässä niiden määrää kuitenkin lisää tilaa jäsentävien perusakselien ihmiskeskeisyys (esim. Ojutkangas 2005: 526, 544; 2006: 27). Tämä havainnollistaa hyvin sitä, että itsenäisten grammien merkitys on paljon tarkempi

⁵ Tarkasteltavana on vain postpositiot, joilla kiintopiste on ilmaistu substantiivilla, sekä substantiivien sisäpaikallissijaisten muodot, koska näistä kiintopisteiden tyyppi käy yksiselitteisesti ilmi.

⁶ Muunlaisissa suhteissa ihmiset toki voivat olla tyypillisiä kiintopisteitä, näin esimerkiksi omistusta ilmaisevassa adessiivissa (Laaksonen 2000: 173–174; ISK 2004: 1196–1197).

kuin sisäpaikallissijamuotojen, koska grammeilla on mahdollista suhteuttaa muuttujan sijainti yksiselitteisesti kiintopisteen johonkin puoleen tai ulottuvuuteen. Sisäpaikallissijat sen sijaan vastaavat skemaattisemmin tavanomaisten tilasuhteiden kuvauksista, joiden ei tuttuutensa takia tarvitse ollakaan niin tarkkoja.

Talmy (2000: 163) toteaa, että koska tilasuhteet ovat kiintopisteen geometrisistä ominaisuuksista riippumattomia, saman pitäisi päteä myös tilasuhteita kuvaaviin kielellisiin elementteihin. Tässä tarkasteltavassa ilmiössä kuitenkin nähdään, kuinka kiintopisteen tyyppi käytännössä voi vaikuttaa ilmaisukeinon valintaan. Kiintopisteen tyyppi ei tee kumpaakaan ilmaisukeinoa mahdottomaksi, mutta erilaisten kiintopisteiden yhteydessä kiintopisteiden eri ulottuvuudet nousevat esiin, ja tämä saa aikaan työnjakoa sisäpaikallissijojen ja *sisä*-grammien välillä.

KONTRASTI KAHDEN PAIKAN VÄLILLÄ

Olen toisaalla (Ojutkangas 2006) puhunut vertikaalisella ja horisontaalisella akselilla sijaitsevia tilanteita kuvaavista kaksisuuntaisista konstruktioista, jotka tarkoittavat seuraavan kaltaisia tapauksia (11):

- (11) "Suen olen 'kerran "nähyk ko/ "tuli tuolta/ tähän- 'aukealle/ 'jänés "eelä ja 'susi/ tuo "kettu 'perässä ja / "jänés 'pani mitä "vähänki 'pakeni/ 'eelä jä/ "kettu 'peräsä tä.../ (LA Alatornio 5621 235)

Kaksisuuntaiset konstruktioit näyttävät, miten ihmiset hyödyntävät tilaa jakavia perusakseleita ja miten puhujan huomio siirtyy akselin päästä toiseen. Akselit osoittautuivat tutkimuksessani varsin voimakkaaksi elementiksi tilan käsitteistyksessä. Samankaltaisia konstruktioita rakentuu muidenkin vastakohtaparien välille (12):

- (12) Ehä nehän ol "vuue 'vanhoi "toisela niit ei 'laskettu 'ulko" ilmaakaa/ 'sisässä "pietti 'vaa/ et- ei 'sinne "lasta 'ulos saa "talvela "kylmä viiä saaha ne "kesälä mut- ei "talvela./ (LA Nuijamaa 8211 257)

Vaikuttaa siis siltä, että vastakohtat ovat yksi käsitteistystä jäsentävä seikka, ja kaksisuuntaiset konstruktioitkin ilmentävät tämän yleisemmän käsitteistysperiaatteen yhtä tyyppiä. Kun tilannetta hahmotetaan vastakohtien avulla, puhujan huomio kiinnittyy vuoroin kuvattavan suhteen toiseen, vuoroin toiseen pooliin. Edellä todettiin, että säiliön käsitteeseen kuuluvat sisätila tai -puoli, tätä ympäröivä raja ja ulkopuoli. Sisätila siis määritellään osin vastakohtansa kautta. Jos sitten säiliöön kytkeytyvää tilasuhdetta hahmotetaan vastakohtien avulla, sisäpuolesta tulee käsitteistyksessä korosteista suhteessa ulkopuoleen. *Sisä*-grammien käyttöympäristöissä vaikuttaakin olevan tavallista, että niissä ilmaistaan eri tavoin kontrastia kahden paikan välillä; sisäpuolen korosteinen mainitseminen *sisä*-grammin avulla on sisäpaikallissijojen käyttöä havainnollisempaa. Myös Bartens (1978: 46–52, 185–186) toteaa saman: kaikissa suomalais-ugrilaisissa kielissä käytetään postpositiorakenteita, kun halutaan korostaa sisäpaikallisuutta ja kun halutaan kuvata tilanne konkreettisesti. Sisätilan parina on toisinaan kirjaimellinen vastakohta *ulko*-kantaisella grammilla ilmaistuna, kuten esimerkissä 12 edellä. On kuitenkin huomattava, että vastakohtat eivät aina ole aivan suoraviivaisia, ja esimerkiksi *sisä*-grammien vastaparina voi hyvin olla myös *pää*-kantainen grammi (13–14):

▷

- (13) No sit 'hää sano- et hei "issäin ko 'katso "maal häne 'issäin oli ja siel "kärräämäs ni sano- et/ ko 'jäi "paati/ "laine 'sissää- et/ "nyt se 'justii män- et 'hää pani "silmaaanki kii- et "nyt ne 'tytöt "männiit 'justii mut/ 'taas myö/ 'noussii sen "laine pääl./ (LA Koivisto 8451 391)
- (14) No/ 'mää oli siinp "pesäm paistes sit ja kon- e mää "sisäl mittän "kuumotust 'saan muk ko "päält 'kuumotin 'kovaste ni/ mää ole... em 'mää "tiätänn- aamust- 'yhtekä mittä sit ko mää ol 'kannet sint toi... 'issoo rivi ja./ (LA Eura 0041 098)

Vastakohtien kielentäminen ei myöskään ole selvärajainen ilmiö, jonka aukottomasti tunnistaisi kahdesta vastakkaisista tilasuhteista ilmaisevasta grammista. Vastakohtaisten grammien lisäksi kahden eri paikan välistä kontrastia voi rakentaa myös vähemmän suoraviivaisesti, kuten esimerkissä 15 pensaikon ja aurinkoisen paikan välille:

- (15) Ja/ ja 'se täytys sit "simmottom "pistä et/ et "päivä siihem 'pääsi "paistama siihe 'jos- ol jossam 'pensakos "sisäl sitä/ 'heina "niitetty niinko "oliki ni 'se täytys 'siält/ "haravoida/ "kassa ja tuara/ jonkkus "väljemppäm paikka et- 'aurinko pääsi/ "paistama. (LA Velkua 0491 134)

Esimerkissä 15 huomiota kiinnittää *sisä*-grammin syntaktinen asema: se toimii adverbina ja on appositiosuhteessa edeltävän sisäpaikallissijaisen NP:n *pensaikossa* kanssa (ISK 2004: 658, 1009–1012, 1248). Tällainen NP on yksi keino ilmaista tilasuhteen kiintopiste, jonka sisäosan *sisä*-grammi tuo näkyviin erityisen selvästi. Palaan tähän, kun pohdin *sisä*-grammien kategoriakuuluvuutta.

Erilaiset vastakohtaparit piirtävät tilanteesta erilaisia kokonaiskuvia. *Sisä*- ja *ulko*-kantaiset grammit ilmaisevat samaan säiliöön suhteutuvia mutta tyypillisesti toisistaan erillisiä sijainteja. Sen sijaan *sisä*- ja *pää*-kantaiset grammit luovat kuvan toisiinsa kytköksissä olevista sijainneista ja tiiveimmillään jopa osien ja kokonaisuuden välisestä suhteesta. Osa-kokonaisuus-suhteissa on kyse siitä, että jokin kiintopisteen erottamaton osa on suhteen muuttujana. Sama oli toimii toisin sanoen molemmissa tehtävissä, sekä etualaisena muuttujana, jonka sijainnista on puhe, että taka-alaisena kiintopisteenä, kokonaisuutena, johon osa suhteutetaan. Grammit piirtävät osat korosteisina näkyviin, ja molempien puolien ilmaiseminen vielä vahvistaa niiden etualaisuutta. Aivan selvästi tämä käy ilmi seuraavasta esimerkistä 16, jossa kokonaisuuden osia ilmaisevat grammit ovat erosijaisia (vrt. myös esim. 14). Aineistoni perusteella suomessa erosijaisten grammien yhtenä tehtävänä yleisemminkin on toimia kokonaisuuden (erottamattoman) osan ilmaisimena, kuten esimerkistä 17 käy ilmi.

- (16) No 'kyllä/ kylä 'mun aikananani 'jo oli ne/ "isommat talot "maalatuita/ 'päältäki/ ja 'sisältä 'ste/ 'jo oli/ "paperoittuja ja./ (LA Punkalaidun 2311 127)
- (17) Ne oli "niin 'kypsii vaikka ne oli "niin tommottii 'paksui ja 'suurii/ ne/ 'ryssäl- limput mut nee oli 'ihan tommottii/ "pruunei 'sisältäs- et nee oli "niin 'kypsii./ (LA Vihti 1771 109)

Osan ja kokonaisuuden välisen suhteen ilmaiseminen on Leinon (1993: 239) mukaan elatiivin yleisin käyttötapa nykysuomessa (ainakin hänen aineistonsa edustamassa aikakauslehtikielessä), jopa yleisempi kuin puhtaasti spatiaalinen. Myös paikkaa ilmaisevissa grammeissa tämä tehtävä on erosijoilla, mutta sitä ei ole erikseen nostettu esiin ISK:ssakaan, jossa paikkaa ilmaisevia grammeja havainnollistavat olosijaisten muotojen

luettelo ja esimerkit, joissa on olo- tai tulosijainen muoto (ISK 2004: 639–640, 676–684). Valtaosa osa–kokonaisuus-suhteita ilmaisevista grammeista toimii adverbina, jolloin kiintopisteen ilmaisevan sanan muoto ei ole tarkasti säädelty. Tähänkin palaan grammien kategoriakuuluvuuden tarkastelun yhteydessä.

SÄILIÖN RAKENTAMINEN

Sijainnin tarkkuus ja kahden paikan välisen kontrastin ilmaiseminen ovat keskeisiä *sisä-*grammien käyttöperusteita. Niiden lisäksi olennaista on, että kun *sisä-*grammeja käytetään, niiden merkitykseen kuuluvaa säiliötä kuvataan tai se rakennetaan tavalla tai toisella ennen kuin siitä puhutaan grammin avulla. Esimerkissä 18 kuvataan ensin huntua ja sitä, miten se yllä piti liikkua, ja näin kuvattuun säiliöön viitataan *sisä-*grammilla. Esimerkissä 19 puolestaan kuvataan lyhtyä varsin konkreettisesti kertomalla, miten se rakennettiin, ja lopuksi lyhtyyn eli rakennettuun säiliöön ikään kuin sijoitetaan kynttilä *sisä-*grammilla.

- (18) "Ol oikkem "pitk semmonen ko/ tual 'misä et 'sitä tosa "käsivarrem pääl täyry 'pittäk kon 'tansaskin ko se 'tual sit./ Se ol nim "pitk et se oikke "maas sit "laahas ko 'seisos ja "kävel ni/ se ot "maahan 'kiines täyty tosa "käsivarrem pääl vallah 'pittäs sillo ol/ "pitk 'suur 'huntu sit 'jo et./ 'Siäl si... sit va ol siäl- oltti nin ko 'sisäl. (LA Karjala T1 0311 367–369)
- (19) "Omatekonel 'lyhty joisaki paekoisa 'oli/ että 'oli/ "tehty/ ja/ ne lasi "veittet kyllä 'oli että kun niit- oli 'laseja 'leikottu niin ne "lasiveitit 'oli ja ne leikkautti "lasista 'nelijä "kappaletta ja/ 'tolopat 'laettivat sitte ja se.../ sitte sielä "kynttilä sielä 'sisällä 'sitte "palo nin 'sillä saatij 'johonki/ "liikkua./ (LA Yli-Ii 5221 476)

Tällaisissa yhteyksissä sisäpaikallissija (*hunnussa, lyhdyssä*) veisi oikeastaan pohjan koko kuvaukselta — huomioon on kiinnittynyt kiintopisteen sisäosan muodostamaan säiliöön, ei niinkään itse kiintopisteeseen. *Sisä-*grammi voi näin käytettynä sisältää runsaastikin kontekstuaalista tietoa sen mukaan, kuinka tarkkaan säiliö on edeltävässä kontekstissa rakennettu. Grammi itse sisältää tiedon kiintopisteen säiliöomaisuudesta, ja se kertoo kiintopisteestä poikkeuksellisen paljon moniin muihin paikkaa ilmaiseviin itsenäisiin grammeihin ja paikallissijoihin verrattuna.

On huomionarvoista, että *sisä-*grammit ylipäänsä ilmaisevat tismalleen sitä sijaintia, jonka kiintopiste täyttää; *sisä-*grammi ja kiintopisteen ilmaiseva sana »viittaavat» samaan referenttiin (esim. *laineen sisällä*, vrt. *laineen päällä*). Tämä on olennainen seikka myös grammien kategoriajatkumon hahmottelussa. Toki muidenkin eli sijaintia jollakin tavoin kiintopisteen ulkopuolella ilmaisevien grammien kuvaaman tilan voi ajatella kuuluvan välittömänä osana kiintopisteeseen: kaikilla olioilla on aina tila ympärillään. Ne myös sopivat osa–kokonaisuus-suhdetta ilmaiseviin nominativus ja partitivus absolutus -rakenteisiin kuten *Mies istuu huoneessa ruokaa edessään* (Alhoniemi 1988: 27–28, 35). Kiintopisteen ympärillä oleva tila on kuitenkin paljon epämääräisempi kuin rajattu säiliö.

KOKOAVASTI

Kaikkia edellä kuvattuja käyttötapoja yhdistää se, että niissä *sisä-*grammi korostaa puheena olevan sijainnin kiintopisteen sisäosaa joko kuvaamalla sitä tarkemmin kuin paikallis-

sijoilla on mahdollista tai kontrastin avulla, yhdessä jonkinlaista vastakohtaista sijaintia kuvaavan ilmaisun kanssa. Myös kokonaisuuden osan ilmaiseminen grammin erosijaisella muodolla kohdistaa huomion nimenomaan sisäpuoleen. Jos tilanteen kuvaus sisältää säiliön rakentamisen, johon lopuksi viitataan *sisä*-grammilla, käsitteistyksessä todella fokusoidaan tilaan kiintopisteen sisäpuolella, ikään kuin kuorista välittämättä. Vastaavissa yhteyksissä sisäpaikallissijojen merkitys olisi liian skemaattinen. Kontrastin ilmaisemisesta, osa–kokonaisuus-suhteen kuvaamisesta ja säiliön rakentamista yhdistää vielä se, että niissä grammit itse asiassa sisältävät melko paljon tietoa kiintopisteen ominaisuuksista, enemmän kuin useimmat muut grammit.

Tähän asti tarkastelu on ollut merkityslähtöistä, ja *sisä*-grammin rakenteellisiin käyttöyhteyksiin on kiinnitetty huomiota vain paikoin. Seuraavassa jaksossa selvittelen kootusti, millaisissa rakenteissa *sisä*-grammit esiintyvät ja miten niiden tehtäviä voi luonnehtia tästä näkökulmasta.

SISÄ-GRAMMIEN KATEGORIAJATKUMO JA ADVERBIEN »VIITTAAVA» KÄYTTÖ

Useimpien suomen paikkaa ilmaisevien grammien tavoin *sisä*-grammejakin käytetään sekä adpositiona että adverbina (esim. ISK 2004: 664–665, 683–684). Raja näiden välillä ei kuitenkaan ole jyrkkä, koska kiintopiste voidaan adverbilausekkeessakin ilmaista demonstratiivipronominilla tai -adverbilla tai paikallissijaisella substantiivilla. Erilaisissa rakenteissa voikin nähdä jatkumon siinä, mikä elementti tai mitkä elementit vastaavat kiintopisteenä toimivan olion ilmaisemisesta. Kuvaan seuraavaksi kuuden esimerkin avulla ajatustani paikkaa ilmaisevien grammien muodostamasta kategorijatkumosta. Matkan varrella pyrin selvittämään, miten grammin tehtävä muuttuu, kun sen esiintymisympäristö muuttuu. Perusajatus kuitenkin on, että kun siirrytään adpositiosta erilaisten välittävien kategorioiden kautta adverbien »viittoaalle» ääri laidalle, *sisä*-grammin vastuu myös kiintopisteen ilmaisemisesta kasvaa. Esimerkki (20) havainnollistaa jatkumon adpositiopiäätä, jossa kiintopiste on eksplisiittisesti ilmaistu nominin genetiivisijaisella muodolla.

- (20) Se 'sata'kerta sielä 'nyt 'on/ 'joka sitä "ruokaa "sulattaa sielä kansa 'lehmän/
'sisälä nin./ (LA Kemin mlk 5421 263–265)

Genetiivimuotoisen substantiivin ja *sisä*-grammin muodostamassa rakenteessa kiintopisteen ilmaisemisesta vastaa substantiivi, ja grammin tehtävänä on vain osoittaa muuttujan suhdetta tähän kiintopisteeseen. Grammin merkitystä voi tässä tapauksessa pitää kontrastoivana, sillä edellä tekstissä puhuja selostaa lehmän ruoansulatuksen vaiheita; vastakohtaan voi hahmottaa ensisijaisesti suun (märehtiminen) ja mahan (satakerta) välille.

Kategorijatkumolla lähimmäs adpositioita asettuvat sellaiset tapaukset, joissa *sisä*-adverbien rinnalla on kiintopisteen ilmaiseva paikallissijainen NP, jonka muodon olo-, tulo- tai erosijaisuus on sama kuin grammin. Kun nämä lisäksi viittaavat samaan olioon ja ovat samassa tehtävässä, eikä kumpikaan määritä toista, on kyse appositiosuhteesta (ISK 2004: 658, 1009). ISK:n mukaan lokatiiviset adverbit voivat esiintyä appositiossa paikallissijaisen NP:n kanssa, joka toimii adverbien kanssa samassa tehtävässä; esimerkeissä NP seuraa adverbilauseketta, esim. (lähteä) ulos pihalle (ISK 2004: 658). Aineistossani

järjestys on yleensä päinvastainen, sillä yleensä paikallissijainen NP edeltää grammia. Tyypillinen esimerkki tällaisesta rakenteesta on 21:

- (21) Ni "niistä [ikkunoista] 'meinasivat [sudet] jo männäs 'sinne "navettaa 'sissää ku kuuluvat ni jotta ku/ "lampaalle 'just tul, 'pienet 'vuonat/ ni 'yöllä./ (LA Parikkala 8771 054)

Tällaisissa tapauksissa grammi toistaa kiintopisteen omasta näkökulmastaan ja lisäksi korostaa muodollaan tilanteen staattisuutta tai suuntaisuutta, jonka substantiivin muoto ensisijaisesti ilmaisee (vrt. myös ed. esim. 15: *pensaikossa sisällä*). — Tähän asti *sisä-*grammien ja paikallissijojen käytön rinnastaminen on mahdollista. Puhtaassa adverbikäytössä olevia grammeja ei luonnollisesti voi suoraan verrata sisäpaikallissijojen käyttöön, koska adverbilausekkeet ja NP:t eivät ole samalla tavoin rakenteeltaan vertautuvia kuin postpositiolausekkeet ja NP:t ovat.

Adverbilausekkeessa voi grammin rinnalla olla myös kiintopistettä ilmaiseva erosijainen substantiivilauseke, joka toimii lauseessa adverbialina ja joka on analysoitavissa joko adverbien täydennykseksi tai määritteeksi (ISK 2004: 660). Erosijaiset NP:t ilmaisevat reittiä tai väylää, joiden rinnalla *sisä-*grammi osoittaa liikkeen suunnan. Näissä on selvää, että kyse on yhdestä adverbilausekkeesta, ei rinnakkaisista rakenteista; merkitys muuttuisi tai lausekkeesta tulisi epäkieliopillinen, jos toinen jäisi siitä pois (esimerkki 22):

- (22) Se/ "ajettiin 'suustakin *sissääm* monessa 'miähessä/ otettiin "pää "kainaloon ja/ sen suuta 'väkisi "avattii/ että "saatiin sitä "lääkettä 'menneen sinnes 'sissää./ (LA Sääksmäki 3051 429)

Tällaisen adverbilausekkeen kuvaamassa tilanteessa kiintopisteitä on oikeastaan kaksi: toisaalta kiintopisteeksi hahmotetaan erosijaisen substantiivin ilmaisema reitti tai sen osa kuten sisäänkäynti, toisaalta *sisä-*grammi ilmaisee, että reitti johtaa jonkinlaiseen säiliöön. Reittiä kuvaava sana myös kertoo metonymisesti jotakin säiliön tyypistä; kiintopisteet muodostavat tiiviin yhdistelmän.

Seuraavaksi tälle jatkumolle sijoittuvat appositiorakenteet, joissa *sisä-*grammin muodostama lauseketta edeltää lokatiivinen demonstratiivinen proadverbi. Demonstratiivi ja grammi ovat sijamuotojensa olo-, tulo- tai erosijaisuuden kannalta yhtenevät (tällaisista appositiorakenteista Laury 1996: 76–80). Esimerkissä 23 on rinnakkain kaksikin appositiorakennetta, joissa molemmissa on demonstratiivinen proadverbi *sinne*.

- (23) Tällätti "härkkän [vatkain] taas *sinne* 'sisäl/ **sinne** 'pastanttipatta. (LA Paimio 0751 194)

Näissä tapauksissa demonstratiivin tehtävänä puolestaan on ilmaista viittauksen kohteena olevan olion tunnistettavuutta mutta myös tukea muodollaan grammin ilmaisema tilanteen staattisuutta tai suuntaisuutta. Tässä kohdin päävastuu kiintopisteen säiliöomäisyyden ilmaisemisesta on jo siirtynyt grammille – luonnollisesti edeltävän kontekstin anaforisesti tukemana. Kuten edellä nähtiin, *sisä-*grammit voivat edeltävän kontekstin perusteella sisältää runsaastikin tietoa kiintopisteestä. Erityisesti demonstratiivin kanssa tai yksin esiintyvä grammi hyödyntää tätä tietoa, kuten esimerkeistä 24 ja 25 käy ilmi. Ne täydentävät jatkumon: *sisä-*grammi toimii niissä puhtaasti viittaavassa tehtävässä, samaan tapaan kuin vaikkapa demonstratiivi *siellä* toimisi. Esimerkkien kiintopistesäi-

▷

liöt ovat saavi ja palko, joita puhuja ensin kuvaa ja johon muuttuja sitten suhteutetaan *sisä*-adverbin avulla.

- (24) Vähä 'maitona "pirettii mut- enimmäkseen tehtiim 'piimää ja oli simmone/ 'tavalinem 'puu"saavi ja/ ja sihe sit/ se oli välist "täynnä sitä 'paksuu 'piimää ja sitä "syätii ja siäl- oli viäl simmone/ 'kipura "kauhaki *sisäl* 'viäl sit siin/ kun- 'ai sen kans 'pistettii/ 'puinen "kauha. (LA Sammatti 1731 50)
- (25) 'Niitt- oli "palsamija ja/ ja "kahveksikis sanottii 'yhtä joka teki semmoset 'mustat/ 'pitkät "palut/ niin- ku 'sormen ni/ ja o 'niin- ku "kahve"pöönijä oli/ "*sisässä* sitte/ ja sitä 'kahviksi sanottii. (LA Haapavesi 4851 265)

Viittaavaan tapaan voivat toimia myös kokonaisuuden osaa ilmaisevat erosijaiset grammit (vrt. esim. 14 ja 16), ja tähän tyyppiin kiinnittyvät myös sellaiset melko yleiset tapaukset, joissa *sisä*-grammin yleensä ulkopaikallissijainen muoto merkitsee 'kotona, huoneessa, rakennuksessa' (esimerkki 26).

- (26) Ja kylä 'niit [posetiivareita] "käve ja ja sit ni mu... 'munta ol sil 'tavaleki net/ et 'meijä tosa "trappu eres 'vaa/ "trappu eres 'vaa et- e mittä "*sisälekkän* tullu./ (LA Pyhämaa 0151 338)

Englannin *in*-prepositiolla on sama tehtävä, ja Tylerin ja Evansin (2003: 187) mukaan tämä merkitys motivoituu siitä, että kotia ajatellaan ihmisen perussijaintipaikaksi. Nähdäkseni tämän lisäksi tarvitaan myös *sisä*-grammien kykyä viitata tällaiseen perussijaintipaikkaan. Grammi on tässä saanut suorastaan nominimaisen merkityksen. *Ulos*- ja *ulkona*-grammeillahan on saman tyyppistä käyttöä: *mennä ulos illalla; syödä ulkona* 'ravintolaan; ravintolassa'.

Adverbien käyttö esimerkkien 23–26 tapaan on selvästi indeksikaalista ja anaforista. Vaikuttaa siltä, että kun tilanteen käsitteistyksessä on säiliö, niin siihen voidaan viitata *sisä*-grammilla, samaan tapaan kuin jos tilanteessa on puhujan huomiopiiriin kuuluva olio, siihen voidaan viitata *tämä*-demonstratiivin muodolla. Se on mahdollista, koska grammi itse sisältää tiedon säiliömäisyydestä. Paikkaa ilmaisevalla adverbilla voi siis olla viittaava tehtävä, jos sen yhteydessä kiintopisteen käsitteellinen läsnäolo on riittävän vahva.⁷ Vilkun (2000: 46) mukaanhan adverbeilla »– – käsitteellisesti täydennys [kiintopiste] on välttämätön: jos olen vieressä tai lähellä, olen tietenkin jonkin vieressä tai lähellä».

Onko nimenomaan säiliömäisyys niin keskeistä ihmisen käsitteistyksessä, että siihen voi viitata näin? Vai onko tämä ylipäänsä adverbeille tyypillistä? Varmasti erilaisia tilasuhteita ilmaisevien grammien alttius viittaavaan tehtävään vaihtelee, sillä jos adverbia käytetään viittaavassa tehtävässä, on viittauskohdan hyvä olla mahdollisimman yksiselitteinen. Säiliöt ovat rajattuja olioita, ja siksi ne voivat olla kommunikaation kannalta turvallisempia tällaisessa käytössä. Myös aineisto osoittaa, että eri grammien mahdollisuus toimia sekä adverbina että adpositiona tai vain jommassakummassa tehtävässä vaihtelee

⁷ ISK (2004: 656, 705) käyttää termiä proadverbi etenkin demonstratiivikantaisista adverbeista, jotka voivat olla lokatiivisia (*siellä, tänne, tuolta*), temporaalisia (*silloin, tällöin, tuolloin*), tapaa ilmaisevia (*siten, täten, niin, näin, noin*) tai syytä tai seurausta ilmaisevia (*siksi, siten*). Koska proadverbi-termi perustuu paitsi pronominimaiseen merkitykseen myös pronominikantaan (mts. 705), epäröin laajentaa sen käyttöä tässä tarkasteltuihin viittaaviin adverbeihin.

(esimerkiksi *ulko*-kantaiset grammit ovat niitä harvoja, jotka toimivat vain adverbina). Aineistoni perusteella *sisä*-grammit toimivat useammin adverbina kuin adpositiona (taulukko 1; adverbeja noin 70 %), ja edellä vertailukohtana käyttämilläni 'edessä', 'takana', 'päällä' ja 'alla' -grammeilla tehtävät jakautuvat niin, että 'edessä' ja 'takana' -grammeilla postpositioita on selvästi enemmän (noin 70 %) ja 'alla' ja 'päällä' -grammeilla adverbeja on hievenen enemmän (noin 53 %). Tämä voisi antaa viitettä siitä, että *sisä*-grammeilla kiintopisteen käsitteellinen läsnäolo ja siten kyky toimia myös viittaavassa tehtävässä on vahvempi kuin sijaintia akselien päissä ilmaisevilla grammeilla. 'Edessä' ja 'takana' -grammeilla postpositiokäytön suuri osuus voi perustua siihen, että näillä grammeilla kuvattavissa tilanteissa inhimilliset kiintopisteet ovat melko tavallisia (vrt. ed. taulukko 2). Ihmisistä puhumisen tärkeys saattaa lisätä kiintopisteiden eksplisiittisten mainintojen määrää.

Olen edellä pyrkinyt havainnollistamaan *sisä*-grammien (ja hieman muidenkin paikkaa ilmaisevien grammien, jotka toimivat sekä adpositiona että adverbina) kategorijatinkumoa adpositiosta viittaavaan adverbiin ja selvittämään, millaisissa rakenteissa vastuu kiintopisteenkin kielentämisestä siirtyy grammille. Viittaava tehtävä perustuu ennen kaikkea grammien pronominimaiseen merkitykseen ja niiden sisältämään tietoon kiintopisteistä: kuten pronomineilla, niilläkin käsitellään puheena olevia tarkoitteita (kiintopisteitä) tarkentamatta niitä leksikaalisesti (vrt. ISK 2004: 703). On siis mahdollista tulkita, että adverbi voi — pronominien tapaan — viitata, kunhan se on sopivassa rakenteessa.

PÄÄTELMIÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut etsiä *sisä*-grammien käytön ratkaisevaa tekijää, joka erottaa ne sisäpaikallissijoista. Lyhyesti sanottuna *sisä*-grammeilla ilmaistussa tilasuhteessa on kuvauksen tulkinnan kannalta relevanttia tietoa nimenomaan kiintopisteen sisäosa. Niinpä niillä kuvataan tilanteita, joissa muuttujan ja kiintopisteen välinen sisältyvyysuhde on jollakin tavoin poikkeuksellinen (*ruoka suussa ~ suun sisällä*). *Sisä*-grammeja käytetään myös silloin, kun merkitykseltään skemaattisempi sisäpaikallissija saman tilanteen kuvauksessa ilmaisisekin kiinteää yhteyttä sisältyvyyden sijaan (*kivi maassa ~ maan sisässä*). *Sisä*-grammeilla on mahdollista myös puhua säiliöinä sellaisista kappaleista, jotka eivät luontaisesti ole lainkaan säilömäisiä (*päreen sisälle*, vrt. *päreeissä* 'päreen pinnassa'). *Sisä*-grammit tarkentavat osaltaan sisäpaikallissijojen merkitystä ja luovat rinnakaistapauksen ulkopaikallissijojen ja 'päällä, yläpuolella' -merkityksisten grammien suhteelle ja työnjaolle.

Aineistosta nousee esiin kolme tyypillistä kontekstia, joissa *sisä*-grammeja käytetään: sijainnin kuvaamisessa tarkasti (pienikokoisten esineiden määräpuolella), kontrastin ilmaisemisessa kahden paikan välillä ja muuttujan sijoittamisessa kiintopisteeseen sellaisessa ympäristössä, jossa kiintopiste-säiliö on ensin tekstissä rakennettu tai kuvattu. Grammien syntaktisten käyttöympäristöjen pohjalta hahmottelin adpositioista välittävien rakenteiden kautta paljaaseen adverbiin etenevän jatkumon, jolla grammin vastuu kiintopisteenkin ilmaisemisesta vähitellen kasvaa. Tarkastelun perusteella voi olettaa, että ainakin osa paikkaa ilmaisevista grammeista toimii paitsi adpositiona ja adverbina myös viittaavassa tehtävässä. Säiliössä sijaintia ilmaisevat grammit ovat tähän otollisia, koska ne sisältävät

▷

tiedon siitä, että säiliöillä on rajat: muuttujan sijoittaminen niiden sisään on turvallista leksikaalisesti niukemmassakin kontekstissa.

Sisä-grammit viittaavat kiintopisteen varaamaan tilaan suoremmin kuin muut itsenäiset grammit, jotka tyypillisesti ilmaisevat tilaa kiintopisteen ulkopuolella, jollakin puolella ja usein vielä määränäkökulmasta tarkasteltuna. Sisällä oleminen on siis käsitteellisesti yksinkertaisempaa kuin sijainti suhteessa johonkin perusakseliin (esim. edessä–takana). Yksinkertaisuuden lisäksi säiliö on ihmiselle myös hyvin keskeinen tilan jäsentämisessä käytetty käsite. Käsitteellinen yksinkertaisuus heijastuu myös käyttöihyteen, sillä ’sisällä’ olemista ilmaisevat grammit ovat tavallisesti taajakäyttöisempiä kuin muut paikkaa ilmaisevat grammit (Svorou 2002: 131–140). Suomessa sisäpaikallissijamuodot ovat adverbiaalien sijoista frekventeimpiä (ISK 2004: 1179), ja lisäksi Lauseopin arkiston aineistossa konkreettisten olioiden konkreettista sijaintia ilmaisevien itsenäisten grammien joukossa *sisä*-grammien esiintymiä (370) on selvästi enemmän kuin *edessä*-, *edestä*-, *eteen*- (166) tai *takana*-, *takaa*-, *taakse*-grammeja (194). Toisaalta niitä on vähemmän kuin *al*- (503) ja *pää*-kantaisia grammeja (533) (määristä myös Ojutkangas 2005: 532).

Tiivistetysti *sisä*-grammeja tarvitaan ilmaisemaan, että muuttujan sijainti tulee suhteuttaa nimenomaan kiintopisteen sisäosaan. Sisäpaikallissijat eivät aina tätä tee, koska niiden keskeinen tehtävä on kuvata tavanomaista ja usein skemaattista suhdetta muuttujan ja kiintopisteen välillä. Tämä suhde ei välttämättä ole sisältyvyys vaan usein myös väljemmin kiinteä yhteys. *Sisä*-grammien syntaktinen joustavuus ja kyky viitata suoraan kiintopisteen varaamaan tilaan tekevät mahdolliseksi sen, että ne voivat ottaa osan myös kiintopisteen tehtävistä. On luontevaa, että säiliön tapaiselle käsitteellisesti keskeiselle seikalle on kielessä useampia ilmaisutapoja, joilla on työnjako.

LÄHTEET

- ALHONIEMI, ALHO 1979: Suomen kielen *l*- ja *s*-sijojen oppositiosta. – *Sanomia. Juhlakirja Eeva Kangasmaa-Minnin 60-vuotispäiväksi 14.4.1979* s. 89–105. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 9. Turku.
- 1988: Postpositorakenteiden synkroniaa ja diakroniaa. – *Sananjalka* 30 s. 27–44.
- BARTENS, RAIIA 1978: *Synteettiset ja analyttiset rakenteet lapin paikanilmauksissa*. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 166. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura.
- GIVÓN, TALMY 2001: *Syntax: An introduction*. Volume I. Amsterdam: John Benjamins.
- HÄKKINEN, KAISA 1995: Tilamorfeemit, kielijärjestelmän kodittomat kulmakivet. – *Sananjalka* 37 s. 7–23.
- IKOLA, OSMO (toim.) 1985: *Lauseopin arkiston opas*. Lauseopin arkiston julkaisuja 1. Turku.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LA = *Lauseopin arkisto*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. Internetsivu http://olaui.suo.utu.fi/%7Elauseopin_arkisto/.
- LAAKSONEN, HELI 2000: Adessiivi suomessa ja virossa – funktiot, frekvenssit, yhtäläisyys-

- det, erot, vastineet. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: Chicago University Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar*. Vol . 1: *Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- 1991: *Concept, image, and symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LAURY, RITVA 1996: Pronouns and adverbs, figure and ground: The local case forms and locative forms of the Finnish demonstratives in spoken discourse. – *SKY 1996 Yearbook of the Linguistic Association of Finland* s. 65–92.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1*. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NICKEL, KLAUS PETER 1994: *Samisk grammatikk. 2.*, korjattu painos. Berlings: Davvi girji o.s.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2005: Viittauskehykset ja tarkastelunäkökulma — miten sijaintia perusakseleilla kuvataan? – *Virittäjä* 109 s. 525–551.
- 2006: Spatial axes in language and conceptualization: The case of bidirectional constructions. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the human perspective: Case, space, and person in Finnish* s. 21–40. Amsterdam: John Benjamins.
- OJUTKANGAS, KRISTA – HUUMO, TUOMAS tulossa: Mikä erottaa muodot *sisällä* ja *sisässä*? »Synonyymisten» muotojen analyysi.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SVOROU, SOTERIA 1993: *The grammar of space*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2002: Semantic constraints in the grammaticalization of locative constructions. – Ilse Wischer & Gabriele Diewald (toim.), *New reflections on grammaticalization* s. 121–142. Amsterdam: John Benjamins.
- TALMY, LEONARD 2000a: *Toward a cognitive semantics*. Volume 1: *Concept structuring systems*. Cambridge: MIT Press.
- 2000b: *Toward a cognitive semantics*. Volume 2: *Typology and process in concept structuring*. Cambridge: MIT Press.
- TYLER, ANDREA – EVANS, VYVYAN 2003: *The semantics of English prepositions. Semantic scenes, embodied meaning and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet. 2.*, korjattu painos. Helsinki: Edita.

WHEN ARE »SISÄ» GRAMS USED IN FINNISH?

In Finnish, being inside or in close contact with something is usually expressed by means of internal locative cases, but the language also has a series of postpositions and adverbs expressing place that use the root *sisä*. These are termed *sisä* grams. The article looks first at the type of concrete

▷

spatial relations involved in descriptions featuring these *sisä* grams, and how they differ from the use of internal locative cases. Examining the contexts in which the *sisä* grams are used, the writer concludes that these lie along a continuum. She puts forward the interpretation that in addition to acting as postpositions or adverbs, these grams also have a use that can be interpreted as referential. The theoretical basis for the study is cognitive linguistics research.

In spatial relationships expressed using the *sisä* grams, it is the inside of the landmark container, not the container itself, which is of specific relevance. In this way the grams are used to describe situations in which the containment relationship between the trajector and the landmark is in some way unusual (*ruoka suussa* ‘food in [your] mouth’ ~ *suun sisällä* ‘inside the mouth’). The *sisä* grams are also used when internal locative cases would, in the same situation, be used to express that something is in close contact with, rather than inside, something else (*kivi maassa* ‘stone on the ground’ ~ *maan sisäissä* ‘in the ground’). Using the *sisä* grams it is also possible to consider as containers things that are not naturally so at all (*päreen sisällä* ‘inside the shingle/splint’ cf. *päreessä* ‘on the shingle/splint’).

Based on the study material, the writer identifies three typical contexts in which *sisä* grams are used: in precisely describing the location of something; in expressing contrast between two places; and in placing a trajector in a landmark in contexts where the landmark container is first constructed in the text. On the basis of the syntactic environments in which the grams are used, a continuum can be construed. This continuum runs from adpositions to plain referential adverbs via transitional structures, reflecting the gram’s steadily growing role in expressing not only the spatial relation between the trajector and the landmark but also the landmark itself. The analysis suggests that at least some of the grams that express location are used not only as adpositions and adverbs but also in a referential function. Grams that express containment are convenient for this purpose, because they include information that the landmarks have limits: locating a trajector inside them is safe even in contexts where lexical information is scanty. ■

Yhteystiedot (address):

Suomen kieli

Henrikinkatu 3

20014 Turun yliopisto

Sähköposti: *kriju@utu.fi*